

Дієва Т. С., Інполітова І. Ю., Іщенко В. О., Чепур А. Ю.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ ТА ЗДОРОВ'Я У ЖИТТЄВИХ ПРІОРИТЕТАХ СТУДЕНТІВ НаУКМА

Стаття подає результати соціологічного дослідження, проведеного серед студентів НаУКМА з метою визначення їх ціннісних орієнтацій щодо здоров'я, фізичного виховання та спорту. Дослідження показало, що здоров'я є важливим для студентів. Заняттям спортом та фізичною культурою вони не надають великого значення та приділяють їм небагато свого часу порівняно з іншими сферами діяльності. Також: вони не вважають такі фактори, як зовнішня краса та фізичний розвиток, важливими для студентського лідера.

НаУКМА - навчальний заклад, де здобувають хорошу освіту. Але повноцінна гармонійно розвинена особистість - це не тільки високий інтелект, це ще й красиве, добре розвинене тіло. Здоров'я і добрий фізичний стан тіла - передумови для активного і тривалого функціонування людини в суспільстві. Розуміючи це, студенти європейських та американських університетів багато часу приділяють заняттям фізичною культурою та спортом. Чи є ці сфери життя так само важливими і для студентів НаУКМА - університету західного типу? Яку роль у житті студентів відіграють фізична культура і спорт?

Для того щоб дати відповіді на ці питання, в січні 2002 р. в НаУКМА було проведено соціологічне дослідження. Генеральну сукупність становили студенти НаУКМА бакалаврських програм 1-4 років навчання. Предметом дослідження стала оцінка важливості фізичної культу-

ри та спорту у свідомості студентів НаУКМА. Згідно з метою дослідження було окреслено такі завдання:

- визначити відносну цінність тих людських рис, на які впливає фізична культура та спорт (ці риси ми назвали **рисами групи А**: фізичний розвиток людини, зовнішня краса, здоров'я) в порівнянні з іншими людськими рисами;
- визначити, як багато часу приділяють студенти для розвитку рис групи А та порівняти його з тим, який відводиться на інші сфери життя;
- визначити, чи впливає стан власного здоров'я студента на цінність для нього рис групи А;
- визначити місце фізичної культури та спорту серед інших способів піклування про здоров'я;
- визначити, чи є важливими риси групи А для студентського лідера, реального та ідеального;
- перевірити, чи є різниця між відповідями чоловіків і жінок.

Дієва Т. С., Інполітова І. Ю., Іщенко В. О., Чепур А. Ю., 2002

У дослідженні використовувались деякі робочі поняття, які потребують пояснення. Заняття *фізичною культурою* визначалися як систематичні рухи тіла, що мають за мету підтримку бажаного для людини фізичного стану та фізичної форми (вдосконалення рис групи А). Тоді як заняття *спортом* - це заняття в секції, що передбачають елемент змагання та досягнення певних результатів (інституціоналізоване заняття фізичною культурою). *Риси групи А* - риси, на які впливають передусім фізична культура та спорт: фізичний розвиток, зовнішня краса, здоров'я. *Лідер* - особа, яка наділена *лідерськими рисами*, тобто такими рисами, що дають змогу людині вести інших за собою і є прикладом для наслідування в своєму колективі.

Обсяг генеральної сукупності становив 1744 особи. Обсяг вибірки дорівнював 325 респондентам.

Для визначення ієрархії цінностей студентів ми виділили 9 цінностей, розділених на три категорії: цінності духовного розвитку (рівень інтелекту, культурний розвиток, моральні риси), матеріально-владні цінності (гроші, влада, престиж) та цінності фізичного розвитку (здоров'я, фізичний розвиток, зовнішня краса). Студентам було запропоновано розташувати ці цінності в порядку зменшення їхньої важливості для студента особисто. Таким чином, найважливіша для студента цінність позначалася 1, найменш важлива - 9. У табл. 1 подані середні бали, набрані кожною цінністю. З них видно, що найважливішими для себе студенти вважають цінності духовного розвитку: інтелект у них на першому місці, моральні риси - на другому, культурний розвиток - на четвертому. Важливим вважають здоров'я і ставлять його на третє місце, а також гроші, що займають п'яту позицію. Інші цінності можна вважати аутсайдерами: зовнішню красу, фізичний розвиток, престиж і владу. Отже, можна сказати, що в даному середовищі (серед студентів НаУКМА)

престижно прагнути до високого рівня інтелекту, високої моральності, а також вважається за краще мати добрий стан здоров'я. Але таким чином ми визначили декларовані, а не реальні цінності. Тобто відповіді на запитання про цінності великою мірою можуть бути зумовлені стереотипами, що існують у суспільстві та студентському середовищі, а не реальною важливістю для студентів цих цінностей. Так, у суспільстві може вважатися правильним прагнути до розумового і морального розвитку особистості і «нікчемним» - прагнути до влади чи престижу.

Суттєвих розбіжностей у розташуванні цінностей студентами та студентками НаУКМА дослідження не виявило. Різниця існує тільки у ставленні до двох цінностей: зовнішньої краси та грошей. Для жінок зовнішня краса є набагато важливішою, ніж для чоловіків (відповідно 5 і 8 місця в ієрархії цінностей). Для чоловіків же гроші є важливішими, ніж для жінок. Така різниця в цінностях пояснюється гендерними стереотипами, поглядами, що існують у суспільстві на роль чоловіка і жінки. Чоловік традиційно вважається годувальником сім'ї, він повинен забезпечувати сім'ю матеріально. Тому для чоловіків гроші є більшою цінністю, ніж для жінок. Жінка має бути привабливою, а чоловік - ні. Тому для жінок краса є важливішою, ніж для чоловіків.

Ми намагались простежити розташування тих же цінностей, але не декларовано, а реально, оскільки поведінка людей дуже часто може суттєво відрізнятись від задекларованих цінностей. Зробити це можна, визначивши, скільки часу людина витрачає на ту чи іншу сферу діяльності. Передбачається, що на сферу, яка є важливішою, виділяється більше часу. Ми виділили 8 сфер діяльності, що відповідають визначеним 9-ти цінностям (табл. 2).

Таблиця 2. Сфери діяльності та цінності, що їм відповідають

Сфера діяльності	Цінність
Навчання	Інтелектуальний і моральний розвиток
Особисте життя	-
Турбота про здоров'я	Здоров'я
Догляд за зовнішністю	Зовнішня краса
Робота	Гроші
Відвідування театрів, музеїв, виставок	Культурний і моральний розвиток
Спорт	Фізичний розвиток
Громадська діяльність	Престиж і влада

Таблиця 1. Декларативна ієрархія цінностей студентів

Цінності	Середній бал
Рівень інтелекту	2,72
Моральні риси	3,56
Здоров'я	3,56
Культурний розвиток	4,83
Гроші	5,48
Зовнішня краса	5,57
Фізичний розвиток	6,04
Престиж	6,55
Влада	6,68

Таблиця 3. Сфери діяльності студентів за кількістю часу, що на них витрачається

Сфера діяльності	Середній бал
Навчання	1,71
Особисте життя	3,29
Турбота про здоров'я	4,39
Догляд за зовнішністю	4,76
Робота	4,97
Спорт (заняття в секції)	5,33
Відвідування театрів, музеїв, виставок	5,50
Громадська діяльність	6,11

Студентам було запропоновано розташувати сфери їх діяльності в порядку зменшення кількості часу, що на них витрачається (значення 1 - найбільше часу, значення 8 - найменше часу). Отримані результати подані в табл. 3.

Навчання займає найбільше часу у студентів, і це підтверджує те, що інтелектуальний розвиток є найважливішим для студентів НаУКМА. Час, який витрачається на турботу про здоров'я, також відповідає декларативній цінності здоров'я. Так само витрата часу відповідає декларативній цінності грошей, фізичного розвитку та влади і престижу. Інша ситуація складається з культурним та моральним розвитком і зовнішньою красою. Так, декларативно моральний і культурний розвиток є дуже важливими для студентів НаУКМА. Насправді ж йому приділяється чи не найменше часу. Із зовнішньою красою ситуація протилежна. Декларативно цінність зовнішньої краси низька, проте за часом, що на неї витрачається, вона займає четверте місце. Отже, велика цінність моральних рис і культурного розвитку є декларативною. Студенти схильні занижувати цінність свого зовнішнього вигляду і декларувати набагато більшу важливість моральних рис, ніж зовнішньої краси. Це можна пояснити стереотипами, що існують в українському суспільстві. Вважається, що головне в людині - не зовнішність, а її внутрішній світ, тобто моральні риси і культурний розвиток. Відображення цього стереотипу бачимо в табл. 1: моральний і культурний розвиток посідають першу половину списку цінностей, а зовнішня краса - другу. Судячи ж із часу, який студенти витрачають на догляд за своєю зовнішністю, можемо констатувати, що краса є важливою для студентів. Отже, серед рис групи А для студентів є важливим здоров'я - і декларативно, і реально. Зовнішня краса також є, безперечно, дуже важливою, хоча студенти і не визнають цього. Натомість фізичний розви-

ток тіла і спорт майже випадають зі сфери уваги студентів - їх не вважають важливими і витрачають на них мало часу в порівнянні з іншими сферами діяльності.

Чоловіки більше, ніж жінки, приділяють часу роботі, а також заняттям спортом. Традиційними «чоловічими» рисами вважаються сила та фізична вправність, що й пояснює те, чому чоловіки приділяють спорту більше часу, ніж жінки. Жінки ж приділяють догляду за зовнішністю більше часу порівняно з чоловіками. Ця відмінність ідентична тій, що була зафіксована в розташуванні цінностей чоловіками і жінками.

Велика цінність здоров'я поєднується у студентів з невеликою цінністю спорту і фізичного розвитку. Тобто студенти НаУКМА не розглядають спорт як спосіб піклування про своє здоров'я.

72 % студентів вважають своє здоров'я загалом добрим. Цікавим виявився зв'язок між суб'єктивною оцінкою власного стану здоров'я респондентом та цінністю для нього рис групи А. Спостерігається тенденція до того, що чим нижче респонденти оцінюють стан свого здоров'я, тим меншу цінність становить для них і фізичний розвиток. Але за результатами цього дослідження не можна напевно сказати, що тут стало причиною, а що - наслідком. Фізичний розвиток являє собою невелику цінність тому, що у респондента погане здоров'я, чи здоров'я погане тому, що цінність фізичного розвитку низька. Але ті, хто зазначили, що мають незадовільний стан здоров'я, схильні оцінювати важливість фізичного розвитку на одному рівні з респондентами, які вважають себе цілком здоровими. Статистично значущої (принаймні на рівні 5 %) кореляції між відносною цінністю зовнішньої краси та суб'єктивною оцінкою стану здоров'я не виявилось. При визначенні кореляції між відносною цінністю здоров'я та оцінкою власного стану здоров'я не виявилось чіткої тенденції, але ті, що оцінювали свій стан здоров'я як «дуже поганий», надавали значно вищої оцінки цінності здоров'я, ніж решта респондентів.

Переважає більшість респондентів (93 %) в різні способи піклується про своє здоров'я. Перше місце серед способів піклування про здоров'я з великим відривом займає нейтральна позиція «не роблю того, що шкодить здоров'ю» (75,3 %). Цей спосіб не вимагає затрат часу, сил та додаткових ресурсів (ліки, спеціальний одяг, гроші та ін.), тобто це - пасивне піклування про здоров'я. Спорт і фізичне виховання займають серед способів піклування друге місце.

Чоловіки і жінки піклуються про здоров'я по-різному. Уявлення про це дає табл. 4.

Таблиця 4. Спосіб піклування про здоров'я

Спосіб піклування про здоров'я	Чоловіки, %	Жінки, %
Відвіую лікаря	10,08	11,78
Приймаю ліки	16,81	12,77
Не зашкоджую здоров'ю	68,91	81,38
Зарядка, спорт	55,46	43,62
Дієта	7,56	28,72
Не піклуюся про здоров'я	11,76	4,26
Інше	7,56	11,17

Таблиця 5. Частота занять спортом та фізичною культурою студентами НаУКМА

Частота занять	Спорт, %	Фізичною культурою, %
Взагалі не займаюся	31,41	16,03
Менше 1 разу на тиждень	13,14	27,88
1-3 рази на тиждень	3,21	35,58
4-6 разів на тиждень	6,09	10,58
Щодня	3,21	9,29

Жінки частіше, ніж чоловіки, відмовляються від поганих звичок для того, щоб мати добре здоров'я (варіант «не зашкоджую здоров'ю»). Адже чоловіки частіше і більше за жінок курять, вживають алкоголь. З іншого боку, для підтримки здоров'я чоловіки частіше за жінок займаються спортом та фізичною культурою. Це співвідноситься з порівняно великою кількістю часу, що його чоловіки витрачають на заняття спортом. Традиційно жіночим способом піклування про здоров'я є дієта. Дієти досить часто асоціюються не стільки з поліпшенням стану здоров'я, скільки з покращенням зовнішнього вигляду, що певним чином узгоджується з відносно високою значимістю для жінок зовнішнього вигляду.

Чоловіки частіше не проявляють піклування про своє здоров'я, ніж жінки. 11,76 % чоловіків зазначили, що вони взагалі не піклуються про своє здоров'я, тоді як серед жінок цей варіант обрали лише 4,26 %.

Таким чином, для студентів НаУКМА фізична культура і спорт є найчастіше уживаним активним способом піклування про здоров'я. Табл. 5 показує, як часто студенти займаються фізичною культурою та спортом. Більше половини опитаних вказали на те, що вони займаються фізичною культурою або менше 1 разу на тиждень, або 1-3 рази на тиждень. Це може бути пов'язане з тим, що саме з такою періодичністю вони відвідують заняття з курсу «Фізичне виховання» в університеті і вважають це достатнім для підтримання задовільного стану свого здоров'я. Було також встановлено, що 9,9 % респондентів ніколи не займаються ні спортом, ні фізкультурою.

Через те що в НаУКМА заняття фізичною культурою або спортом є обов'язковими тільки па 1 та 2 курсах, то логічним є припущення, що студенти 1 та 2 курсів частіше займаються фізкультурою та спортом, ніж студенти 3 та 4 курсів. Аналіз зібраних даних показав, що немає зв'яз-

ку між курсом респондента та частотою, з якою він займається фізкультурою. Тобто займається людина фізкультурою чи ні, залежить тільки від її бажання, а не від наявності/відсутності занять з курсу «Фізичне виховання».

За визначенням, прийнятим нами, лідер є прикладом для наслідування для членів своєї групи. Отже, лідер для інших членів групи - це ідеал або особа, максимально наближена до нього. Таким чином, дізнавшись, які риси має лідер студентського середовища, ми, тим самим, визначимо, які риси найбільше цінуються серед студентів. Як і у випадку з цінностями, це дослідження варто проводити на двох рівнях: реальному та ідеальному.

Студентам був запропонований перелік рис лідера, з яких необхідно було обрати не більше 4-х, що є найважливішими для виконання ролі лідера. Серед запропонованого списку риси групи А були представлені такими якостями, як фізична краса, сексапільність (привабливість для осіб протилежної статі) та спортивність. На рис. 1 видно, що риси групи А не є домінуючими для лідера. Фізична краса у загальному рейтингу опинилася на 9-му місці серед 14 альтернатив (9,36 % респондентів обрали цей варіант), сексапільність - на 10-му (6,38 %), фізичний розвиток

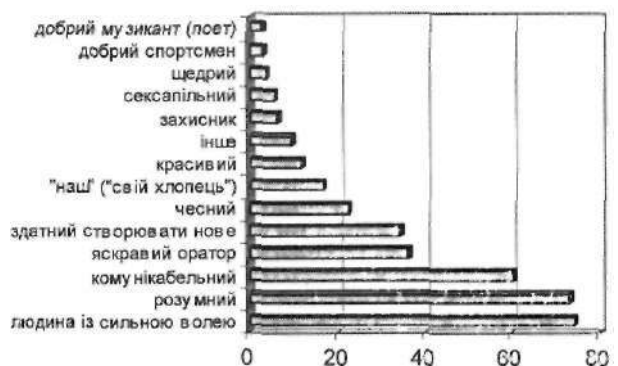

Рис. 1. Риси, що притаманні реальному лідеру

(альтернатива «гарний спортсмен») - на 12-му (3,83 %). На думку студентів, саме особистісні риси дають змогу людині стати лідером (розум, сильна воля, комунікабельність).

Для того щоб виявити ціннісні орієнтації молоді, необхідно визначити, яким би вона хотіла бачити ідеального лідера. За отриманими результатами розташування найважливіших рис не змінилось: краса - на 9-му, сексапільність - на 10-му і спортивність на 12-му місцях. Більшість студентів НаУКМА бачить ідеального лідера високоінтелектуальною людиною (ще раз підтверджується цінність інтелекту) з силою волі, цінується також здатність до пошуку та створення нового.

Спроба виявити розбіжності у портретах ідеального і конкретного лідерів підтвердила наш висновок про невисоку цінність рис групи А. Статистично значущі розбіжності (принаймні на рівні 5 %) між відсотками респондентів, що обирали важливі риси для визнання лідером конкретної людини та важливі риси в портреті ідеального лідера, існують лише для чотирьох рис: сильна воля (конкретний лідер - 74,5 %, ідеальний лідер - 65,2 %), захисник (6,4 %, 12,4 %), «свій хлопець» (16,6 %, 25,1 %), чесний (22,6 %, 37,8 %). Таким чином, ідеальний лідер повинен бути більш чесним, більш «своїм» та більш турботливим, порівняно з тими конкретними лідерами, що зустрічалися респондентам. Різниця у важливості жодної з рис групи А не було знайдено, що знову ж таки означає, що їх цінність не є високою.

При визначенні рис реального лідера і чоловіки, і жінки згодні з важливістю такої риси, як розум, - ця лідерська риса посідає перше місце як у чоловіків, так і у жінок і має відповідно 71,8 % та 74,0 %. Різниця між оцінками спостерігається стосовно такого поняття, як фізична краса. Її важливість відзначили 15,3 % жінок і лише 5,0 % чоловіків. Це, можливо, виникає внаслідок того, що поняття «лідер», як правило, у нашому суспільстві асоціюється насамперед з чоловіками, бо «практично в кожному суспільстві чоловіки домінують... люди вважають чоловіків більш домінантними, владними та агресивними» [4]. Саме тому жінки, маючи на увазі представника протилежної статі, звертали більшу увагу на зовнішню красу. Однак суттєвих розбіжностей між відповідями жінок та чоловіків про риси портрета ідеального лідера практично немає. Розум займає першу позицію серед якостей ідеального типу лідера, і відсотковий розподіл майже не відрізняється - 73,8 % чоловіків і 75,7 % жінок. Чоловіки відзначають важливість для лідера такої риси, як сексапільність, тоді як порівняно менша кількість жінок

звертає на неї увагу (9,0 % і 6,5 % відповідно). Як чоловіки, так і жінки дуже низько оцінюють таку рису, як спортивність, - її обрали лише 4,1 % чоловіків і 5,4 % жінок. Отже, чоловіки загалом цінують більше спортивні якості людини, а жінки - фізичну досконалість, однак при формуванні портрета ідеального типу лідера представники обох статей однаково низько оцінюють важливість для лідера рис групи А і високо цінують розумовий розвиток.

Висновок

Студенти НаУКМА віддають пріоритет високій цінності духовного розвитку і здоров'я. Декларативно цінність інших рис групи А - краси та фізичного розвитку - є низькою. На поведінковому рівні ситуація змінюється. Студенти багато часу приділяють догляду за своєю зовнішністю, що дає підстави стверджувати, що зовнішня краса також є важливою для студентів. Фізичний розвиток не є дуже цінним для студентів, студенти в ієрархії цінностей відвели йому низьку позицію і витрачають на нього небагато свого часу. Студенти декларують для себе високу цінність культурного розвитку та моральних рис, хоча за витратою часу ці сфери діяльності посідають передостаннє місце. У випадку з оцінкою важливості краси і морального та культурного розвитку маємо справу зі стереотипами, що існують у суспільстві. У суспільстві вважається позитивним бути висококультурною людиною і мати високі моральні якості. Краса ж проголошується зовнішнім, неважливим. Саме ці стереотипи й відображені в декларативній ієрархії цінностей студентів. Порівняння витрати часу на кожну сферу діяльності дає більш правдиву ієрархію цінностей. Чоловіки і жінки дещо по-різному оцінюють для себе важливість тих чи інших сфер життя. Для жінок краса є важливішою, ніж для чоловіків. Чоловіки ж більше за жінок думають про гроші.

Здоров'я є для студентів НаУКМА цінністю і займає третє місце за часом, що витрачається на нього. Три чверті студентів назвали своє здоров'я добрим або скоріше добрим. Крім того, було виявлено тенденцію до того, що чим нижче респонденти оцінюють стан свого здоров'я, тим меншою цінністю є для них і фізичний розвиток. Майже всі піклуються про своє здоров'я. Найпоширенішим способом піклування про здоров'я серед студентів є пасивна позиція «не шкодити здоров'ю». Серед активних способів перше місце займає фізична культура і спорт. Чоловіки частіше за жінок не піклуються про здоров'я взагалі, але й частіше займаються спортом для його підтримки. Зате жінки частіше

відмовляються від шкідливих звичок. Дієта є традиційно жіночим способом піклування про здоров'я.

Визначення рис ідеального та реального лідерів підтвердило попередні результати про ціннісні орієнтації студентів НаУКМА. Основними рисами реального лідера є розум, комунікабельність та чесність. Тобто в студентському лідері насамперед цінуються особистісні риси, а не зовнішні - краса, сексапільність чи спортивність. Різниця в рисах реального та ідеального лідерів є незначною, а різниці у важливості жодної з рис групи А знайдено не було.

Дослідження виявило незадовільний стан у ставленні молоді до фізичного виховання та спорту. Загалом студенти НаУКМА надають занят-

тям спортом та фізичною культурою невеликого значення та приділяють їм небагато свого часу порівняно з іншими сферами діяльності. Також вони не вважають такі фактори, як зовнішня краса та фізичний розвиток, важливими для студентського лідера. Це підтверджує початкове припущення, що студенти НаУКМА більше приділяють уваги інтелектуальному розвитку, аніж гармонійності та всебічному розвитку особистості.

Подяку за допомогу в проведенні дослідження висловлюємо студентам 4-го року навчання факультету соціальних наук і технологій НаУКМА І. Гребінській, А. Микитюк, І. Соколовському, І. Сосновській, В. Янковській.

Особлива подяка - кандидату соціологічних наук В. С. Бондар.

1. Шабатура М. Н., Матвиш Н. Ю., Мотузний В. О. Біологія людини.- К.: Генеза, 1997. - С. 76-77, 122-123.
2. Keiko Nakao, Judith Treas. Updating Occupational Prestige and Socioeconomic Scores: How the New Measures Mea-

- sure Up // Sociological Methodology.- Vol. 24.- P. 1-72.
3. Поченцов Г. Г. Имиджеология: теория и практика. - К.: СП «АДЕФ-Украина», 1998. - 390 с.
4. Маїєрс Д. Социальная психология. - СПб.: Питер, 1997.- С. 232.

T. S. Dieva, I. Yu. Ippolitova, V. O. Ishchenko, A. Yu. Chepur

PHYSICAL TRAINING, SPORT AND HEALTH AS LIFE PRIORITIES OF NaUKMA STUDENTS

This article is devoted to values orientations of NaUKMA students towards physical training, sport and health. The results of sociological survey shows that for NaUKMA students health generally is important but sport and physical training are not and they spend less time on them compared to another spheres of life. They either do not consider such factors as beauty and physical fitness important for choosing a leader in their collectives.